

På Byrum kirkes altertavle

- 12 udsendinge der kendte Jesus personligt

Før de blev apostle var de disciple. En discipel er en elev eller lærling, mens en apostel er et sendebud. I begyndelsen af Matthæusevangeliets kap. 10 kan vi læse, at Jesus kaldte tolv disciple og gav dem magt til at uddrive urene ånder og helbrede al sygdom og lidelse. Det er Simon kaldet Peter og hans bror Andreas, Jakob, Zebedæus' søn og hans bror Johannes, Filip og Bartholomæus, Thomas og toldereren Matthæus, Jakob, Alfæus søn og Judas Thadæus, Simon Zelotes og Judas Iskariot. I Lukas-evangeliet kap. 6 står der, hvordan Jesus valgte tolv apostle blandt sine disciple. "I de dage gik han (Jesus) op på bjerget for at bede, og han tilbragte natten i bøn til Gud. Da det blev dag, kaldte han sine disciple til sig, og blandt dem udvalgte han tolv, som han så kaldte apostle".

Efter Jesu død, opstandelse og himmelfart stod Peter frem blandt disciplene og gjorde rede for, hvordan en anden burde overtage forræderen Judas Iskariots plads. To mænd blev udvalgt som værdige, og da man kastede lod imellem dem blev Mattias valgt. Der var nu tolv udsendinge, tolv apost-

le, der alle havde kendt Jesus personligt.

Så er der den trettende apostel: Paulus, som først hed Saulus. I Apostlenes Gerninger kap. 9 kan vi læse, hvordan han bifalder mordet på Stefan, den første kristne martyr, og senere om hvad der skete på vejen til Damaskus, hvor han ville forfølge dem som holdt sig til 'vejen' og føre dem bundne til Jerusalem. Han indhylles i et strålende lys, der blænder ham og på ordene: "Saul! Hvorfor forfølger du mig?" svarer han "Hvem er du Herre?" Og han får svaret: "Jeg er Jesus, som du forfølger". Vi har hørt historien om hvordan Saulus, der var blevet blind, blev ledt til Damaskus og på Jesu ord helbredt af Ananias. Fra da af kender vi ham som hedningenes apostel Paulus, en flittig missionær og en stor forfatter af breve (epistler) i Det nye Testamente. Vi står nu med tretten apostle, og ser vi på figurer, statuer og kalkmalerier i danske kirker er det forskelligt, om man vælger Mattias, den senest tilkomne apostel, eller Paulus. I Vesterø Kirke ses Paulus afbildet med et sværd som attribut. En attribut er et karakteristisk kendetegn, et sym-

bol som i vores sammenhæng er knyttet til en helgen. Hvad en apostel angår henviser attributterne ofte til hans martyrium, men det kan også være en begivenhed i en legende omkring denne apostel. Paulus havde som romer krav på at dø ved sværdet. Han blev beskyldt for at være medskyldig i Roms brand, som var foranstaltet af kejser Nero, og henrettet i Rom i år 64, det samme år som apostlen Peter blev korsfæstet. Og hvorfor nu beskæftige sig med Paulus, når han tilsyneladende ikke er på altertavlen i Byrum? Jo, i udgangspunktet var det oplagt at få ham med, fordi han er så væsentlig, men det kunne ikke komme til at passe, fordi der ikke er nogen apostel, der bærer den klassiske attribut for Paulus, som er et sværd. Den apostel, der kommer nærmest er nummer fire fra venstre, som nedenstående er sat til at være Mattæus, men den kniv han holder i sin højre hånd er bare ikke et sværd, så det kan ikke være Paulus; ham må man tage til Vesterø Kirke for at se.

På altertavlen i Byrum ser vi de tolv apostle i den nederste række. Der er seks på midtertavlen og tre på hver af sidefløjene. De har glories om hovedet som tegn på magt og hellighed. De står neden under Guds moder, jomfru Maria, og Gud Fader den almægtige i midten omgivet af ti af de såkaldt fjorten nødhjælpere, helgener der ansås for at være kraftfulde 'forbedere' hos Gud ved sygdomme og i farlige situationer.

(Datoen ud for apostlens navn angiver ikke hans fødselsdag, men hans dødsdag, som er hans fødsel ind i himmelen. Det er også den dag, man ærer den pågældende apostel).

Den midterste tavle viser fra venstre: Matthæus, Andreas, Simon Peter, Simon Zelotes, Johannes og Jakob den ældre.

Matthæus 21/9

Matthæus (†69?), også kaldet Levi, blev født i Galilæa. Han er både apostel og evangelist og blev kaldet af Jesus, da han sad i sin toldbod i Kapernaum, hvor han arbejdede for de romerske myndigheder. Han tilskrives det første af evangelierne, hvor vi i kap. 9 kan læse: "Og da Jesus gik videre derfra, så han en mand der hed Matthæus sidde ved toldboden, og sagde til ham: "Følg mig!" Farisæerne undrede sig over, at Jesus spiste sammen med toldere og syndere, hvortil Jesus svarede: "Barmhjertighed ønsker jeg, ikke slagtoffer. Jeg er ikke kommet for at kalde retfærdige, men syndere". Dette vakte selvfølgelig bestyrtelse. Toldere blev betragtet som landsforrædere og fik ikke lov til at være med til det religiøse fællesskab i templet. Der vides ikke meget om hans liv herefter. Kirkehistorikeren Eusebios (ca. 260-ca. 340)

skriver, at Mattæus forkyndte det glade budskab for sine landsmænd jøderne. Han siges at have lidt martyrdøden i Etiopien eller Persien. På altertavlen ses han med det våben, han blev henrettet med i højre hånd, og med en bog i rødt bind i venstre hånd. Vi må formode, at det er hans evangelium.

Andreas 30/11

Andreas (0-60) blev født i Betsaida ved Genesaret sø. Han var fisker og boede i Kapernaum sammen med sin bror Simon Peter. Andreas var discipel af Johannes Døbereren, der omtaler Jesus som Guds lam, hvad der vakte Andreas' interesse. I Johannesevangeliet kan vi læse, at Andreas var den første discipel som fulgte Jesus, og om hvordan han fortæller sin bror Peter, at han har mødt Messias. I Matthæusevangeliet kap. 4 står der, hvordan de begge straks forlader deres arbejde på Jesu opfordring: "Kom og følg mig, så vil jeg gøre jer til menneskefiskere". Andreas omtales flere gange i evangelierne og er en af de første fire disciple sammen med Peter, Jakob og Johannes.

De mest troværdige kilder fortæller, at Andreas missionerede omkring Sortehavet og i Hellas.

Ifølge legender, der opstod i middelalderen, blev Andreas bundet til et X-formet kors. Sådan hang han i tre dage og prædikede for de tilstedeværende, indtil han opgav ånden. Han afbildes derfor med det såkaldte Andreas-kors. I højre hånd bærer han en bogpose. I middelalderen var bogbind ofte tilvirket således, at bindets nederste kant blev forlænget og bundet sam-

men i en knude. Så kunne man bære bogen i sit bælte eller i hånden. Andreas ses her med en gylden bogpose. Bogen er en almindeligt anvendt attribut i middelalderkunsten for apostle og hellige mænd. Vi bemærker, at Andreas står ved sin bror Peters højre side.

Peter 29/6

Peter (0-64) blev født i Betsaida i Galilæa. Han var fisker sammen med sin bror Andreas. Oprindeligt hed han Simon, men Jesus gav ham navnet Kefas; det er aramæisk og betyder klippe. Den latinske form er Petrus, på dansk Peter. Han er kendt for sine menneskelige svagheder: Han blev bange, da han skulle gå Jesus i møde på søen, i vrede huggede han et øre af ypperstepræstens tjener i Getsemane have, og han fornægtede tre gange Jesus, efter at denne var taget til fange. Han oplevede nogle af de største begivenheder i Jesu liv, var vidne til forklarelsen på bjerget og opvækkelsen af Jairis datter; i Cæsarea var det ham der på Jesu spørgsmål om hvem han var svarede: »Du er Kristus, den levende Guds søn.« Og Jesus sagde til ham: »Salig er du, Simon, Jonas' søn, for det har kød og blod ikke åbenbaret dig, men min fader i himlene. Og jeg siger dig, at du er Peter, og på den klippe vil jeg bygge min kirke, og dødsrigets porte skal ikke få magt over den. Jeg vil give dig nøglerne til Himmeriget, og hvad du binder på jorden, skal være bundet i himlene, og hvad du løser på jorden, skal være løst i himlene».(Matt.16, 16-19).

Efter pinse fik Peter ved Helligånden mod og kraft til at overtage ledelsen af den tidlige kirke i Jerusalem. Han udførte mirakuløse helbredelser, og han tillod, at den første hedning, den romerske centurion

Cornelius, blev døbt. Peter blev fængslet af Herodes Agrippa, men undslap ved en engels indgriben og foretog flere missionsrejser. Han led martyrdøden i Rom under kejser Nero. Han blev dømt til korsfæstelse, og det siges, at han da bad om, at det måtte ske med hovedet nedad. På altertavlen ses han med to nøgler i sin venstre hånd, mens han

i højre hånd holder en rød bog, formentlig sine breve.

Simon Selotes (Kana'anær) 28/10

Simon levede formentlig fra 1-71. Begge betegnelser af Simon betyder nidkær. Han omtales i apostelfortegnelserne i evangelierne, men ikke selvstændigt, og efter pinsedag hører vi ikke mere om ham. Ifølge andre beretninger prædikede han evangeliet i Ægypten og Persien sammen med apostlen Judas Taddæus. Simon led martyrdøden ved at blive savet over. Vi ser ham da også på altertavlen med en sav i højre hånd. I venstre hånd holder han en forgyldt bog.

Johannes 27/12

Apostel og evangelist. Han levede fra 6-100 og var den eneste af apostlene som ikke led martyrdøden.

Ligesom sin bror Jakob den ældre var han født og opvokset i Betsaida. De var fiskere og blev kaldet af Jesus, da de sad og bødede deres garn. Begge oplevede Jesu forklarelse på bjerget og hans fortvivlede frygt og smerte i Getsemane Have.

Johannes var den som hvilede op ad Jesus ved den sidste nadver, og det var ham som Jesus betroede at tage sig af sin mor jomfru Maria, da Jesus hang på korset. Han er den yngste af apostlene, og da han og Peter påskedag løb ud til Kristi grav, var det ham, der kom først. Han var også den som først genkendte Jesus,

da Jesus mødtes med apostlene ved Tiberiassøen. I Apostlenes Gerninger kap. 3 læser vi, at Johannes igen er sammen med Peter under helbredelsen af den lamme mand ved den skønne tempelport. Johannes bragte evangeliet til Efesos. Kejser Domitian forviste ham så til Patmos, hvor han skrev Johannes' Åbenbaring. Efter Domitians død vendte han tilbage til Efesos og skrev her sit evangelium og tre breve. Det fortælles om ham, at han, da han var blevet for gammel til at prædike, blot sagde: "Mine børn, elsk hverandre". Han blev så spurgt, hvorfor han altid sagde det samme, hvortil han svarede: "Det er Herrens befaling, og hvis I adlyder denne, er det i sig selv nok". En legende fortæller, at han blev tilbudt forgiftet vin af en Dianapræst i Efesos, som udfordrede ham til at drikke den uden at blive forgiftet. Johannes velsignede drikkebægeret med vin, og da kom giften frem i form af en slange, og han kunne da drikke vinen. Derfor ses han, som i Byrum Kirke, ofte afbildet med en kalk. Vi bemærker også, at han er ung. Han har ikke skæg, som de fleste andre af albertavlens apostle.

Jakob den Ældre 25/7

Jakob (1-44), som på albertavlen ses til venstre for sin yngre bror Johannes, var den første af apostlene som led martyrdøden. Hans forældre var Sebedæus og Salome.

Han var sammen med Johannes og Peter inderkredsen omkring Jesus. Da Jakob blev kaldet, var han fisker ved Genesaret Sø, hvor han havde en båd sammen med sin bror Johannes. Senere bad deres mor Jesus, om hendes sønner ikke måtte få ærespladserne ved hans højre og venstre side, og Jesus spurgte dem da, om de kunne drikke kalken, som han selv skulle drikke, hvortil de frimodigt svarede ja. Betegnelsen Jakob den ældre har ikke noget med alder at gøre, men henviser til, at Jakob blev kaldet til at være discipel tidligere end Jakob

den yngre. Jakob var vidne til helbredelsen af Peters svigermor, til opvækkelsen af Jairus' datter og forklarelsen på Tabor bjerg og Jesu dødsangst i

Getsemane Have. Efter pinse menes han at have forkyndt evangeliet i Palæstina. Spansk tradition fortæller imidlertid, at Jakob rejste til Spanien og prædikede der. På spansk hedder Skt. Jakob *Sant Iago*. Han skal have opholdt sig to år i Spanien, før han drog tilbage til Jerusalem.

I Apostlenes Gerninger kap. 12 kan vi læse, at Kong Herodes Agrippa lod Jakob henrette ved sværd. Der findes flere legender om, hvordan Jakobs legeme havnede i Spanien. Det fortælles, at hans disciple med en engels hjælp sejlede hans legeme til det sted, hvor han i sin tid havde missioneret, nemlig i Galicien i Nordspanien. Her blev han begravet og siden glemt. I 820'erne så en eneboer flere gange et uforklarligt lys fra en busk. Han gav sin biskop besked om dette, og det endte med, at der blev bygget en kirke på stedet, der kaldtes "Campus Stella", det vil sige stjernemarken. Den er i dag stadig et kendt pilgrimsmål under navnet Santiago de Compostella. I Byrum kirke ses Jakob med pilgrimshat, stav og en gylden bog.

Tavlen til venstre viser fra venstre: Bartholomæus, Thomas og Jakob den yngre.

Bartholomæus 24/8

Der vides ikke meget om Bartholomeus (1-50). Han blev født i Galilæa og nævnes i alle fire evangelier som en af apostlene. Det var vennen Filip, som bragte ham i forbindelse med Jesus.

Forskning har slået fast, at han skulle være identisk med fiskeren Nathanael, om hvem Jesus i Mattæusevangeliet 1 siger: "Se, dér er sandelig en israelit, som er uden svig." Han skal have evangeliseret i Lykaonien, Indien og i Armenien, hvor han menes at have lidt martyrdøden ved at blive flået. Han afbildes ofte med en slagtekniv, men også med sin afflåede hud over armen. I Byrum kirke ses han med en gylden bog i højre hånd.

tisk med fiskeren Nathanael, om hvem Jesus i Mattæusevangeliet 1 siger: "Se, dér er sandelig en israelit, som er uden svig." Han skal have evangeliseret i Lykaonien, Indien og i Armenien, hvor han menes at have lidt martyrdøden ved at blive flået. Han afbildes ofte med en slagtekniv, men også med sin afflåede hud over armen. I Byrum kirke ses han med en gylden bog i højre hånd.

Thomas 3/7

Thomas (†72) var jøde og sandsynligvis galilæer. I Johannesevangeliet kap. 11 kan man læse, at han var med

til Lazarus' opvækkelse fra de døde. Det var lige efter, at jøderne havde villet stene Jesus, og disciplene frarådede derfor Jesus at tage tilbage til Judæa. Her sagde Thomas til sine meddisciple: "Lad os gå med, så vi kan dø sammen med ham". Det er også Thomas der, ved den sidste nadver, har mod til at spørge Jesus hvor han går hen. Det står at læse i Johannesevangeliet kap. 14. Jesus sagde til ham: "Jeg er vejen, sandheden og livet, ingen kommer til Faderen uden ved mig. Kender I mig vil I også kende min Fader. Og fra nu af kender I ham og har set ham".

Mest kendt er Thomas som tvivleren. Han var ikke til stede, da Jesus efter sin død den første dag i ugen viste sig for disciplene, der holdt sig inde bag lukkede døre. Da han hørte det, sagde han, at han ville se naglemærkerne i Jesu hænder og stikke en finger i naglemærkerne og sin hånd i Jesu side for at tro. Ugen efter viste Jesus sig for disciplene, hvor Thomas også var der. I Johannesevangeliet kap. 20 kan vi læse: Jesus sagde til Thomas: "Ræk din finger frem, her er mine hænder, og ræk din hånd frem og stik den i min side, og vær ikke vantro men troende". Thomas svarede: "Min Herre og min Gud".

Efter pinse missionerede Thomas formentlig i Indien. Det fortælles, at han, der var bygmester og snedker, blev sat til at bygge et palads. Mens hans herre var væk, gav han pengene, han havde fået til at bygge for til de fattige, og rejste rundt i landet, hvor han forkyndte evangeliet, og uddrev onde ånder. Da Gundafor, som hans herre hed, kom tilbage og spurgte efter sit palads, sagde Thomas, at Gundafor først ville få det at se i himlen! Thomas led martyrdøden ved at blive stukket ned med en lans af en hedning. På Byrum kirkes altertavle ses han med lans i venstre hånd og en bogpose i højre hånd.

Jakob den Yngre 3/5

Apostlen Jakob den yngre, Alfæus' søn (1-62?) forekommer i apostelfortegnelserne i evangelierne, men nævnes ikke andre steder. (Det menes,

at han ikke er forfatter til Jakobs brev, som tilskrives en Jakob kaldet "Herrens bror"). Navnet

Jakob den Yngre har ikke noget med apostlens alder at gøre, men refererer til at han blev discipel af Jesus senere end Jakob den Ældre. Jakob tilskrives forfatterskabet til adskillige apokryfe skrifter (skrifter, som ikke anses for at være ægte/korrekte nok til at være med i bibelen).

Han fremstilles i reglen med det redskab, som han blev slået ihjel med, en valkestang.

Valkning er en bearbejdelse af uldhår ved presning og bankning med det formål at få ulden til at filte, så den kan blive til klæde. I Byrum kirke bærer apostlen Jakob den Yngre ud over valkestangen også en

gylden bogpose ved bæltet.

Tavlen til højre viser fra venstre: Filip, Judas Taddæus og Mattias.

Filip 3/5

Filip levede i det første århundrede. Han har den samme festdag som Jakob den Yngre. Han var fisker fra Betsaida og var discipel af Johannes Døbereren. Han blev kaldet af Jesus selv dagen efter Johannes og Peter. Det var ham, som bragte Nathanael /Bartholomæus i forbindelse med Jesus. I Johannesevangeliet, under den sidste nadver, kap. 14, kan vi læse, at Filip bad Jesus om at vise ham og hans meddisciple Faderen, hvortil Jesus svarede at den, der har set Jesus også har set Faderen. Filip

skal have udbredt evangeliet i Sydvestasien, i det sydlige Rusland samt i Frygien. Han døde mellem år 54 og 90. Han skal være blevet korsfæstet i Hierapolis under kejser Domitian, men på altertavlen i Byrum ses han ikke med et kors, men med et spyd. Når det her foreslås, at han er Filip, er det fordi han ifølge traditionen er den eneste af apostlene, udover Johannes, der som oftest bliver afbildet som en ung mand. I sin venstre hånd bærer han en gylden bogpose.

Judas Thaddæus 28/10

Judas Thaddæus (1-71?) har forskellige navne i evangelierne. Lukas kalder ham Judas, Jakobs søn. Johannes kalder ham "Judas, ikke Iskariot" og hos Matthæus og Markus hedder han Taddæus eller Lebæus. Efter traditionen står han som forfatter af Judas' brev i Det nye Testamente. En legende fortæller, at alle apostlene efter pinsedag mødtes og delte verden imellem sig som missionsmark. Simon fik Ægypten og Judas Mesopotamien. Senere mødtes de i Persien, hvor de forkyndte evangeliet, og her led begge martyrdøden. Judas skal være blevet slået ihjel med en kølle. I Byrum

kirke ligner det nu mere en planke. I venstre hånd bærer han en bog der indeholder hans brev i Det nye Testamente. På altertavlen ses såvel røde som gyldne bøger. Her bliver det tolket som de bøger, der indeholder skrifter forfattet af den apostel, der holder en rød bog i hånden. Så kan man med rette spørge hvorfor Johannes, der foruden sit evangelium også skrev Johannes' Åbenbaring og tre breve ikke ses med en bog. Det er der ikke noget svar på. I kirkekunsten ses han ofte med et bæger, men også ofte med en bog.

Mattias 14/5

Mattias (†63) blev født i Betlehem i Judæa. Han var fra begyndelsen tiltrukket af Jesu forkyndelse, og vi ved, at han var til stede på Oliebjerget og oplevede Kristi himmelfart. Som tidligere nævnt blev han ved lodtrækning udvalgt til at udfylde den ledige plads efter Judas Iskariot. Han skal have prædiker evangeliet i sit

hjemland Judæa og omvendte så mange jøder, at han til sidst blev indkaldt for ypperstepræsten, der forbød ham at prædike. Mattias prøvede at bevise, at alle profetier var opfyldt med Jesus, men det skabte så megen vrede, at han blev stenet. En romersk soldat skal sluttelig have givet ham nådestødet og hugget hans hovede af. På altertavlen i Byrum ses han med en bogpose i sin højre hånd.

Altertavlen i Byrum er dateret til 1450. Den kan lukkes, hvad der har været tilfældet i fastetiden i katolsk tid. På venstre fløj ses Jesus på korset og på højre fløj ses hans himmelfart. Man kan sagtens forestille sig, hvor stort det må have været

at gense den åbne altertavle påskedag efter at have måttet give afkald på den i fastens 40 dage.

Litteraturhenvisninger:
 Attwater, Donald: *Helgenleksikon*, Århus 1989. Dahlby, Frithiof: *Symboler og tegn i den kristne kunst*, København 1964. Day, Malcolm: *100 helgener. Deres liv, virke, symboler og festdage*. 2002. Gad, Tue: *Helgener. Legender fortalt i nord*. København 1971. *Den store danske encyklopædi*. www.katolsk.no: *Den katolske kirkes helgener*, v/ Per Einar Odden.

Et stort og hjerteligt **TAK** til Eva Rungwald for en, for Læsø, meget berigende artikel, og ligeledes **TAK** til Stig Martin Andersen for smukke detaljerede fotos.